

О.А. Топка, ст. гр. УНЗ-11-БЗ  
Науковий керівник: М.С. Слободяник,  
д.і.н., професор Інституту менеджменту  
та психології ДВНЗ «УМО» НАПН  
України

## ОСОБИСТІСНО - ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ЯК ЧИННИК УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ВИХОВАННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

**Анотація.** В даній статті авторка представляє особистісно-орієнтований підхід як чинник удосконалення управління процесом виховання в загальноосвітньому навчальному закладі.

**Ключові слова:** особистість, особистісно – орієнтований підхід, управління, виховання, загальноосвітній навчальний заклад, педагог, учень.

**Аннотация.** В данной статье автор представляет личностно - ориентированный подход как фактор усовершенствования управления процессом воспитания в общеобразовательном учебном заведении.

**Ключевые слова:** личность, личностно – ориентированный подход, управление, воспитание, общеобразовательное учебное заведение, педагог, ученик.

**Annotation.** In recent article the author represents the personality focused approach as the factor of improvement to control the educational process in general educational establishment.

**Keywords:** personality, personality focused approach, management, education, general educational establishment, teacher, student.

**Постановка проблеми.** В умовах великих змін у соціальному, економічному та політичному житті України постала проблема радикальної перебудови у сфері виховання сучасної молоді, мета якого – формувати морально стійку та конкурентно спроможну особистість, забезпечувати тим самим прогрес людського суспільства. Особливої актуальності набувають проблеми формування інтелектуально творчої особистості, виховання молодшої людини як громадянина на основі оволодіння гуманістичними цінностями, нормами демократичної культури. Основним акцентом Закону України про загальну середню освіту є його спрямованість на особистість. Висуваючи у центр уваги особистість, яка прагне максимальної реалізації своїх можливостей, відкрита для сприйняття нового досвіду, спроможна на усвідомлений

відповідальний вибір у різних життєвих ситуаціях, особистісно-орієнтований підхід головною метою виховання проголошує набуття та усвідомлення особистістю високих моральних та професійних якостей

У процесі розвитку суспільства змінюється система поглядів на виховання як педагогічний процес. Вони відбивають потреби розвитку суспільства і самої людини. Якщо традиційно виховники намагалися передати учневі необхідну суму знань, умінь і навичок, то нині перед ними ставиться завдання - із цієї суми знань, умінь і навичок підібрати для кожного учня посилені завдання, які постійно б забезпечували його розвиток як особистості і як громадянина та патріота. Суспільство на першочерговий план висуває проблему цінностей людської особистості. Вічні питання “що є людина”, “як народжується особистість”, “чому вчити і як виховувати” знаходяться в центрі суспільної свідомості. Традиційний підхід до учня як до суб’єкта навчання та виховання не вирішує проблем сьогодення. Тому стратегія розвитку школи в Україні на найближчі роки та перспективу передбачає ґрунтовне реформування школи в напрямку впровадження в освітню практику особистісно-орієнтованого підходу.

**Аналіз останніх досліджень.** Окремі аспекти особистісного підходу відображені у працях, присвячених дослідженням особистості як у зарубіжній, так і у вітчизняній вчених. З-поміж авторів можна назвати К.Абульханову-Славську, Б.Ананьєва, О. Асмолова, П. Блонського, Л. Божович, Й. Боришевського, Л.Виготського, В. Давидова, У. Джеймса, П. Жане, Г.Костюка, М. Ланге, О.Леонтьєва, Ф. Лерша, А. Маслоу, В. Мерліна, В.Моляко, Г. Олпорта, П.Пелеха, К. Платонова, В. Рибалка, К. Роджерса, С.Рубінштейна, І.Сікорського, В.О.Сухомлинського, К. Ушинського, Е.Шпрангера, В.Штерна, І. Якиманську та ін. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки в Україні в працях І.Беха, С.Подмазіна, О.Савченко, Г.Назаренко намічено підходи до розробки цілісної концепції особистісно-орієнтованої освіти школярів.

У системі особистісно-орієнтованої освіти підростаючого покоління важлива роль відводиться педагогу, «якому необхідно відійти від навчально-дисциплінарної моделі і переорієнтувати педагогічний процес на головне – особистість»(О.Я.Савченко).Орієнтація на особистість вимагає досконалого знання вчителем особистості кожного учня. Але, як не гірко визнати, ми ще погано знаємо своїх учнів.

Важко уявити собі ситуацію, коли автослюсар почне ремонт двигуна, не знаючи причини його несправності. Ми ж маємо справу з неповторними індивідуальностями. Отже методи виховання повинні бути безумовно індивідуальними. І приступити до виховання ми можемо тільки, знаючи стартовий рівень розвитку кожного школяра: особливості його пізнавальних здібностей, вольових якостей, моральних рис характеру.

Для реалізації особистісно-орієнтованого виховання необхідно організувати навчально-виховний процес таким чином, щоб центром виховання стала б особистість дитини, її самобутність і самоцінність. Як вважає І.Якиманська, саме визнання учня головною дійовою фігурою всього освітнього процесу і є особистісно-орієнтованим навчанням і вихованням.

**Метою статті** є висвітлити питання виховання особистості учня за допомогою особистісно орієнтованого підходу, акцентуючи увагу на необхідності створення комфортних і безпечних умов для ефективного нагромадження кожним учнем свого власного особистого досвіду, самостійного усвідомлення ним загальнолюдських цінностей, що дозволяють йому проявити ініціативу, творчість, самостійність у процесі активної особистіснозначущої діяльності, стимулюють його до природного самовираження та самореалізації.

**Виклад основного матеріалу.**Витоки особистісно орієнтованого підходу

беруть початок з епохи античності, коли людина стала мірилом мудрості, краси й розуму. Так, Сократ вбачав у своїх вихованцях людей мислячих, творчих, несхожих один на одного, і тому збуджував їх до самостійності, пошуку вірного рішення у діалектичній суперечці, що “підводить до істини через продумані наставником запитання”. Особистісно-орієнтований підхід починається з гуманістичної теорії, що розглядає дитину як цілісну особистість, яка постійно прагне самоздійснення. Провідними засадами тут є самоцінність особистості, глибока повага та емпатія до неї, врахування її індивідуальності. На переконання психологів гуманістичного напрямку, ядро будь-якої особистості становить позитивний початок, що проявляється в потязі людини до зростання, розвитку, самоактуалізації.

***Особистісно-орієнтований підхід у вихованні** – передбачає ставлення вихователя до вихованця як до особистості, допомогу вихованцеві у самоусвідомленні себе особистістю, у виявленні, розкритті його можливостей, становленні самосвідомості, самореалізації і самоствердженні.* Саме цей підхід висуває у центр виховної системи особистість, зосереджуючи увагу на необхідності створення комфортних, безконфліктних і безпечних умов для її розвитку, реалізації природних потенціалів. “Особистісно-орієнтоване виховання – це утвердження людини як найвищої цінності, навколо якої ґрунтуються всі інші суспільні пріоритети”, - вважає І.Д. Бех.

Щодо головних ідей та принципів особистісно-орієнтованого підходу слід зазначити такі :

- принцип самоактуалізації – в кожній дитині існує потреба в актуалізації своїх інтелектуальних, комунікативних, художніх і фізичних здібностей. Важливо підтримати намагання дитини до прояву , розвитку своїх природних та соціально набутих можливостей;
- принцип індивідуальності – враховуючи індивідуальні і особистісні особливості дитини , всіляко сприяти їх подальшому розвитку;

- принцип суб'єктності – індивідуальність притаманна лише тій людині, яка реально володіє суб'єктними якостями та повноваженнями; вміло використовує їх при побудові діяльності, спілкування та взаємин. Необхідно допомагати дитині стати справжнім суб'єктом життєдіяльності, сприяти формуванню і збагаченню її суб'єктного досвіду;

- принцип вибору – педагогічно доцільно, щоб вихованець жив, учився і виховувався в умовах постійного вибору, володів суб'єктними повноваженнями під час вибору мети, змісту і засобів навчання, поведінки, мотивів;

- принцип творчості та успіху – досягнення успіху в тому чи іншому виді діяльності сприяє формуванню позитивного “Я” – образу особистості, стимулює процеси самовдосконалення і самобудівництва власного “Я”;

- принципові довіри та підтримки – віра у творчі потенції вихованця, довіра до нього, підтримка його намагаючись до самореалізації та самоствердження замість надмірних вимогливості та контролю.

Виходячи із сутності особистісно орієнтованих технологій, вибір саме цих принципів є цілком слушним та обґрунтованим. Зміст кожного з них дозволяє зрозуміти основні підходи, яких слід дотримуватися під час розробки конкретної педагогічної технології зазначеного спрямування.

Особистісно-орієнтовані технології стимулюють широке, вільне педагогічне варіювання на основі знання законів розвитку особистості. Такі технології створюють сприятливі умови для життєвого самовизначення вихованців. А це означає розкриття світу людських взаємин у всій їх складності й суперечності, виокремлення тих моделей взаємодії між людьми, які можуть вести до успіху.

Висуваючи у центр уваги особистість, яка прагне максимальної реалізації своїх можливостей, відкрита для сприйняття нового досвіду, спроможна на усвідомлений і відповідальний вибір у різних життєвих

ситуаціях, особистісно орієнтований підхід головною метою виховання проголошує набуття особистістю таких якостей, які б забезпечували вирішення різних життєвих проблем. Такі принципи орієнтують на формування особистості, її розвиток не відповідно до якогось зразка чи чийогось замовлення, а відповідно до природних здібностей.

Особистісно-орієнтоване виховання, яке забезпечує дитині право на свободу вибору ціннісної позиції, на цінність людського духу й цінність життя взагалі, на можливість його дійового здійснення за наявності в неї установки на подолання дисгармонії в досвіді, поведінці, спілкуванні, діяльності. Таким чином це є утвердження людини як найвищої цінності, навколо якої ґрунтуються всі інші суспільні пріоритети. Згідно з ним добро стає сутнісним визначенням людини; істина — лише засобом для розвитку її духовності.

Важливим аспектом особистісно-орієнтованого виховання є реалізація принципів *педагогіки співробітництва*. Актуалізується якісно нова професійна позиція вчителя сучасної школи. Йдеться про позицію, стрижнем якої виступає , за влучним висловом І.Д.Беха - "розуміння дитини", "визнання дитини", "прийняття дитини".

Вихователь, і вихованець працюють у єдиному емоційно-чуттєвому діапазоні, який запобігає психічному напруженню як результату переживання небезпеки від некоректного вторгнення дорослого в дитячий світ. Дитина щоразу відчуває, що зустріч з вихователем відкриває для неї нові можливості як щодо емоційних вражень, так і щодо спілкування та вільної поведінки. Слід зазначити також , що саме вчитель, який працює творчо, в змозі вирішити важливу для школи проблему виховання особистості на підставі особистісно орієнтованого підходу. Творчість визнає характер відношень між вихователем та вихованцем, виступаючи одночасно, як мета (виховання творчої особистості), і як умова такого виховання (творчість, як поява нових особистісних структур).

Вивчаючи науковий доробок вітчизняних вчених (І.Д.Бех, І.С.Якиманська, Н.В.Кічук) ми переконуємося, що особистісний підхід потребує від вихователя:

- постійного вивчення та знання індивідуальних особливостей особистості, зокрема, темпераменту, рис характеру, поглядів, звичок своїх вихованців ;
- діагностики та коректування рівня сформованості особистісних якостей таких, як світогляд, мотивація , інтереси, спрямованість особистості, життєві плани;
- заохочення кожного вихованця до посиленої діяльності з постійно зростаючими вимогами до нього, що надасть особистості йти вперед випереджувальними темпами;
- виявлення та подолання причин, що не дають можливості вихованцю досягти мети особистісного розвитку;
- оперативну зміну обраної особистісної технології на іншу тактику виховання, якщо вона не дає бажаних результатів;
- максимально спиратись на власну активність особистості;
- самоменеджменту, при чому в разі необхідності допомогти зорієнтуватись вихованцю у меті, методах, формах та напрямках самовиховання та самовдосконалення.

У процесі нашого дослідження ми також переконалися, що особистісно - орієнтований підхід є дуже важливий для виховання дітей із проблемних сімей. Ці діти залишаються ізольованим об'єктом впливу різних чинників соціального оточення: неорганізованих, випадкових, асоціальних. Виховний процес має здійснюватись як гуманітарна практика, ядро якої - педагогічна допомога, підтримка, психологічний супровід у складних процесах самобудівництва особистості. Педагог виходить із того, що у кожної дитини в її вчинках є особистісний зміст і особистісна значущість, на які необхідно спиратись у виховному процесі. А якщо такий особистісний смисл відсутній, слід допомогти дитині його знайти. Дитина із проблемної сім'ї має бути

впевнена у необхідності подолати погане в собі, намагатися позбутися його. Аби цей процес справді відбувся, необхідно її психологічно й педагогічно підтримати і супроводити. В умовах сьогодення школа залишається єдиним соціальним інститутом, який може взяти на себе захист прав кожної дитини, які б забезпечували їй повноцінний особистісний розвиток у максимально можливому діапазоні росту її індивідуальних ресурсів.

До активних форм роботи з дітьми із проблемних сімей відносяться тренінгові заняття, спрямовані на самопізнання, самовизначення та самовдосконалення особистості. Кожне з них – це наперед запланований виховний процес, призначений поглибити знання учнів про себе, сформувати вміння та навички самопізнання, самооцінки і самовизначення, виявити їхні цінності, ідеї, погляди, переконання, поведінку з метою зміни та оновлення. Крім того, вони сприяють розвитку здібностей пізнавати інших людей, усвідомлювати їх особистісну цінність та суспільну значущість. Тренінгові заняття сприяють формуванню позитивної "Я-концепції" учнів шляхом підвищення їхнього уявлення про свою соціальну значущість, особистісну цінність.

Переваги тренінгових занять полягають в тому, що, по-перше, груповий досвід протидіє відчуженню, допомагає розв'язувати міжособистісні проблеми, коли кожен учень не замикається в собі, не залишається сам на сам зі своїми труднощами. По-друге, тренінгова група відображає систему суспільних взаємовідносин, що дозволяє побачити і проаналізувати у спеціально створених умовах психологічні закономірності спілкування та поведінки інших людей і самих себе, які непомітні в життєвих ситуаціях. По-третє, груповий тренінг дає можливість кожному одержати безоціночний зворотний зв'язок від учнів з такими самими проблемами, які розуміють його почуття й переживання. Внаслідок цього виникає співпереживання, емоційний зв'язок, які сприяють особистісному самостановленню, розвитку самосвідомості. Набуті таким чином знання не



залишаються у свідомості учня на рівні пізнавальних утворень, а емоційно переживаються, чуттєво забарвлюються, набувають позитивного особистісного смислу.

**Висновки.** Виходячи із організації та результатів нашого дослідження, можемо зауважити, що особистісно-орієнтований підхід уособлює важливу роль у процесі виховання сучасної когорти учнівської молоді. Ми переконані, що завдяки запровадженню особистісно-орієнтованого підходу до організації виховного процесу у навчальному закладі педагоги і вихователі вирішують ряд важливих, життєвозначущих проблем щодо формування молодого покоління, його соціалізації і самоутвердження як особистості в сучасному суспільстві.

### Література

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. – К., 1998.
2. Бех І.Д. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади // Виховання особистості: Навчально-методичний посібник: У 2 кн. – Кн. 2. – К.: Либідь, 2003. – 344с.
3. Бех.І. Психологічний супровід особистісно орієнтованого виховання. Початкова школа – 2003 р. №3
4. Назаренко Г. І. «Виховуємо людину». -Х.,-2010р.
5. Міхелі С. Педагогічні ідеї В.О. Сухомлинського як концептуальна основа особистісно орієнтованого підходу // Початкова школа – 2003 р. - № 9 – с. 5-11.
6. Бех І. Особистісно-зорієнтоване виховання: шляхи реалізації // Рідна школа. – 1999. – № 12. – С.13-16
7. Подмазин С.И. Личностно-ориентированное образование. Социально-философское исследование. – Запорожье: Просвіта, 2000. – 320с
8. Якиманская И.С. Технология личностно-ориентированного обучения в современной школе. – М.: «Сентябрь», 2000. – 176с
9. Бех І. Моделюючи суспільство майбутнього (Особистісно зорієнтовані технології у виховному процесі) // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2000. – № 1. – С.86-93.
10. Міхелі С. Педагогічні ідеї В.О.Сухомлинського як концептуальна основа особистісно орієнтованого підходу.Початкова школа – 2003 р. №9